

Said Nursi'nin Düşüncesinde Diyalog ve İhlas

1. Metodolojik Bir Sorun

Bu makale Said Nursi'nin hoşgörü anlayışı, "öteki" ile ilişkisi ve diyalogun geleceğine dairdir. Hiç şüphe yoktur ki; günümüz dünyasıyla oldukça fazlasıyla alakadar olan bu meseleler üzerine Said Nursi'nin söylediği pek çok şey vardır, ama ben ilk önce metodolojik bir problemden bahsederek başlamalıyım. Terimler tarihte belli dönemlerde rağbette olurlar ve fikir alışverişi devam ettikçe ve geliştikçe, yavaş yavaş kendi evrimlerini geçiren kabul görmüş anlamlar yüklenirler ve daha açık ve kesin anlam kazanırlar.

Bir "terim" belirli bir tarihi dönemde popüler olmasına ve akademik alanda kullanılmasına rağmen, bu, "kavram"ın yeni olduğu anlamına gelmez. Fikir daha önceki çağlarda tartışılmış olabilir, ama onu anlatmak için başka terimler kullanılmıştır. Yukarıda bahsi geçen "hoşgörü", "öteki ile ilişki" ve "diyalogun geleceği" terimleri buna güzel örneklerdir. Said Nursi'nin Risale-i Nur'u yazdığı yıllarda, "öteki" ve "diyalogun geleceği" gibi terimler günlük konuşmanın bir parçası değildi. Said Nursi harika Kur'an yorumuna akademik bir çalışma olarak değil, İslam inançlarını hızla modernleşen toplumlar çerçevesinde yaşama çabası içinde olan sıradan inanan Müslümanlara pratik bir rehber olması amacıyla yazdığı için, "diyalog" ve "öteki" gibi alışılmamış terimlerin Risale-i Nur'da nadiren bulunması şaşırtıcı değildir. Bu nedenle, Said Nursi görüşlerini o günün kabul görmüş terimleriyle ifade etmiş olmasına rağmen, vazifemiz Said Nursi'nin bizim bugün "hoşgörü" ve "diyalog" dediğimiz şeyler üzerine görüş ve tavsiyelerini keşfetmektir.

2. Risale-i Nur'a Göre Allah'ın İnsanoğlu İle Diyalogu

Açıkça diyalogdan bahsettiği nadir bir kaç yerde Said Nursi, her şeyden önce Allah'ın mesajını insanoğluna bildiriş yolunu düşünmektedir. Diyalog, Allah'ın vahyinin bir hali ya da tarzı olarak görülmekte ve en güzel ifadesini Kur'an'da bulmaktadır. Allah kelamını peygamberler vasıtasıyla bildirdiğinde, Allah, insanları bir keşif süreciyle iştiğal ettirerek bu sayede onların aksi takdirde bilemeyeceklerini bildirip, Kelamı'nı insanlara ulaştırarak, Kur'an'la iştiğal eden kişiye de cevap vermiş olur. Kur'an'ın bu diyalogsal tabiatı, Said Nursi'ye göre, Kur'an'ın mucizevi tabiatına bir işarettir.

"[Bir] kelâm, 'Kimden gelmiş ve kime gelmiş ve ne için?' denilmesiyle kıymeti ve ulviyeti ve belâgatı tezâhür etmesi noktasından, Kur'ân'ın misli olamaz ve ona yetişilemez. Çünkü, Kur'ân bütün âlemlerin Rabbi ve bütün kâinatın Halıkının hitâbı ve konuşması ve hiçbir cihette taklidi ve tasannûu ihsâs edecek hiçbir emâre bulunmayan bir mükâlemesi ve [diyalogudur]."1

Bu nedenle, diyalog kavramı, özellikle Müslümanların Kutsal Kitap'a yaklaşımlarına şekil ve şemal vermek anlamındadır. Kur'an, sadece saklanması ve saygı gösterilmesi gereken kuru, eski zamanlardan kalma bir metin değil, körü körüne takip edilmesi gereken bir kurallar manzumesi değil, belki kendi yarattıkları hakkında insanlara onların "bilmediklerini"

öğreten bir Hakim-i Mutlak ile yapılan canlı bir sohbetir. Said Nursi'nin dediği gibi:

“Kur’ân bütün âlemlerin Rabbi ve bütün kâinatın Halıkı'nın ... hiçbir cihette taklidi ve tasannûu ihsâs edecek hiçbir emâre bulunmayan bir mükâlemesi ve ... saadet-i dâreyne dâir ve hilkat-i kâinatın neticelerine ve ondaki Rabbânî maksatlara ait mesaili ve o muhatabın bütün hakaik-i İslamiyeyi taşıyan en yüksek ve en geniş olan imanını beyan ve izah eden ve koca kâinatı, bir harita, bir saat, bir hane gibi her tarafını gösterip, çevirip onları yapan sanatkârı tavrıyla ifade ede[r].”²İnsanoğlu ile devam eden diyalogdaki Allah fikri, bildirilen Kelam olarak Kur’an’ın tabiatı ile sınırlı değildir. Said Nursi'ye göre, -ömrünün sonuna doğru yazdığı güzel bir bölümde ifade ettiği gibi- diyalog Allah’ın yaratma faaliyetinin değişmez halidir. İlerleyen yaşı ve yaklaşan ölümün hatırlattığı düşüncelerle,³ rehber olması için Kur’an’daki Nur Suresi’ne (24:35) dönmüş, sonra yaratılan harikulade şeyleri tasnif etmiş, bunları da Allah’ın muhabbet ve şefkatinin işaretleri veya tezahürleri olarak görmüştür. O, Allah’ı kendi takdirine şayan vasıflarını ve estetik anlayışını yansıtmak için saray gibi bir yapıyı tasarlayan usta bir mimar olarak görmektedir.

“[Bu] kâinat denilen dünyadan, meşher-i acaip ve saray-ı muhteşemin hüsünlerini gören ve akli çürük ve kalbi bozuk olmayan elbette intikal edecek ki, bu saray bir aynadır; başkasının cemâlini ve kemâlini göstermek için böyle süslenmiş. Evet, madem bu saray-ı âlemin başka emsâli yok ki, güzellikleri ondan iktibas edip taklit edilsin. Elbette ve herhalde bunun ustası kendi zâtında ve esmâsında kendine lâyük güzellikleri var ki, kâinat ondan iktibas ediyor ve ona göre yapılmış ve onları ifade etmek için bir kitap gibi yazılmış.”⁴

Bu kâinat sarayını güzelleştirmek için İlahi Mimar’ın kullandığı ustalık, yalnızca Yaratan’ın, onun bilinçli olarak farkında olabilmeye kabil yarattıklarına bahsettikleri tarafından anlaşılabilir. Allah, kadın ve erkek insanoğluna Allah’ı tanıma kabiliyetini bahsetmiş ve insanları Allah’ın hediyelerine özgürce mukabele etmeleri için davet etmiştir. O, insanları Allah’a O’nun dostları olarak bağlanmaları ve Yaratan ile bir diyalog kurmaları için davet etmiştir. Bu nedenle, insanın dini yaşayışını belirlemesi gereken şey de Allah’la olan dostluk ve diyalogudur. Allah konuşur ve öğretir, ama ayrıca dinler ve dualara cevap da verir.

“Hem zîşuur mahlûkları minnettar ve mesrur ve kendine dost etmek için tesadüfe havâlesi imkân haricinde ve umulmadığı yerden leziz nimetlerin her çeşidini onlara ihsan ediyor. Hem derin bir şefkati ve yüksek bir merhameti ihsan eden mânevî ve kerîmâne bir muamele, bir muarefe ve lisan-ı hal ile ve dostâne bir mükâleme [diyalog] ve dualarına rahîmâne bir mukabele görünüyor.”⁵

3. “Kurtuluş Diyalogu” Üzerine Papa VI. Paul

Bir Hıristiyan olarak, bir dakikalığına durup, eski Papa VI. Paul’un bildirdiği gibi, Hıristiyan inancım ışığında, Said Nursi’nin “yaratılış”ı Allah’ın insanoğlu ile diyalogu şeklinde anlayışı üzerine düşünmek istiyorum. Papa VI. Paul, 1964’te, Said Nursi’nin ölümünden yalnızca dört yıl sonra ve de Bediüzzaman’ın yukarıdaki cümleleri yazmasının üzerinden henüz on yıl geçmeden, Ecclesiam Suam adlı Katolik piskoposlara gönderdiği mektupta, insan tarihinin Allah tarafından erkek ve kadınlarla yapılan bir “kurtuluş diyalogu” olduğu fikrini ayrıntılı olarak işlemiştir. Papa tarafından kullanılan bir çok tabir, bu iki insanın düşüncelerinin benzerliğini göstermektedir.

“Bu diyalogun yüce kaynağı Allah’ın kendi aklındadır. Din doğası gereği Allah ve insan arasındaki belirli bir ilişkidir. İfadesini duada bulur ve dua bir diyalogdur. Allah’ın insan ile oluşturduğu doğaüstü bağlantı olan vahiy de aynı şekilde bir diyalog olarak görülebilir ... Allah bize O’nun nasıl bilinmesini istediğini söyler: Aşk gibi saf ve sade. Ve nasıl saygı gösterilmesi ve hizmet edilmesi gerektiğini söylemiştir: O’nun en yüce emri aşktır. Çocuk ve sufi bu hatasız, güvenilir diyalogda yer alması için çağrılır ve sufi orada manevi güçleri için tam bir saha bulur.”⁶

“Allah kurtuluş diyalogunda kendisi inisiyatifi almıştır. Allah ilk önce bizi sevmiştir. Biz, bu nedenle, insanlarla diyalog için başkaları tarafından çağrılmayı beklemeden ilk talepte bulunan olmalıyız.”⁷ “Diyalogumuz yapabildiğimiz kadar evrensel olmalıdır, ... açıktan buna karşı çıkanlar ya da kabul etmek için istekli gibi davrananlar hariç, herkesle alakadar olmalıdır.”⁸ “Diyalogumuz insanı ve tarihi gelişmenin yavaşlığının farkında olmalı ve Allah’ın onu etkili kılacağı anı beklemelidir. Uygun vakit için hevesli olmalı ve zamanın kıymetini hissetmeliyiz.”⁹

4. Said Nursi'nin Hayatında ve Düşüncesinde Diyalog

Papa VI. Paul'un, dindar inananların diğerleri ile diyalogu aramakta, Allah insanları kurtuluş diyaloguna girmeleri için davet ettiğinden "diğerleri tarafından buna çağrılmayı beklemeden" önce ilk onların davranmaları görüşü; hem Said Nursi'nin hayatına hem de Risale-i Nur'un düşüncesine iyi bir tanımlama sağlayacaktır. Tabiatı gereği yalnızlık ve sessiz tefekküre meftun olmasına rağmen, Said Nursi hayatında değişik görüşlerden Müslüman alimlerle, laik yetkililer ve fikir adamlarıyla, ona sayısız konuda sorular yönelten sıradan insanlarla ve hatta gardiyanlarla, hakimlerle ve ona zulmeden diğerleriyle sürekli diyalog içerisindedir. Özellikle ömrünün sonuna doğru, ehl-i kitap ile diyalog arayışı için teşebbüste bulunmuştur.

Said Nursi'nin biyografisi sürekli diyalog ile vasıflanan bir hayatın delilidir. Onun ilk eğitimi entelektüel tartışmalara hayranlığı ile gelişmiştir. "Her ne zaman bir fırsat olsa, özellikle uzun kış akşamlarında, Said medrese talebeleri ve hocaları tarafından yapılan münazaralara gider ve dinlerdi. Bu münazaralar, genellikle meşhur alimler, veliler ve eski manevi önderler hakkında olur, genellikle muaraza ve tartışma tarzında geçerdi."10 Münazaraları dini konularla sınırlı değildi, felsefe ve tabii ilimler üzerine de münazara ederdi. Bir seferinde bir muallim ile muaraza neticesinde bir coğrafya kitabını hıfzetmiş, bir başka seferde ise beş gün zarfında inorganik kimyanın temellerini elde etmiştir.

Ancak, önce Van'da Vali Tahir Paşa'nın yanında, sonra Fatih medresesinde, sonra Üsküp'e trenle giderken öğretmenlerle ve çok daha sonra Afyon'da mahkeme heyeti ile olduğu gibi, onda en çok farklı fikirlerden insanlarla diyalog kurma arzusu uyandıran şey, dini suallerdi. Şerif Mardin'in belirttiği gibi, Said Nursi'nin ezbere dayanan ve entelektüel düşünme cesaretini kıran medrese sisteminden memnun olmaması, onun düşüncelerini çok çeşitli dini ve siyasi görüşlerle devamlı etkileşim ve münazara halinde geliştirmesine yol açmıştır.11

Onun hayatı, entelektüel alışveriş uzlaşımına dayanan bilgiye yaklaşımına delil olduğu gibi, bugün asıl dikkat çeken şey onun Risale-i Nur'da telaffuz edilen diyalog üzerine düşünceleridir. Said Nursi için, diyalog İslami toplumu vasıflandıran bir nişan olmalıdır. Yaratıcı'dan alınan açık çağrıya ikna olmuş Müslümanlar için, sosyal etkileşimin tüm elemanları hakikati aramak için istihdam edilmelidir. Bu İslam tarihinin ilk devirlerinde zaten böyleydi. Said Nursi şöyle der:

"Selef-i Sâlihîn asrında ve o zaman çarşısında en mergub metâ, Halık-ı Semâvât ve Arzın marziyâtlarını ve bizden arzularını, kelâmından istinbât etmek ve nur-u nübüvvet ve Kur'ân ile, kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak vesâilini elde etmek idi. ... İşte, o zamanda zihinler, kalpler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle Yerler ve Gökler Rabbinin marziyâtını anlamaya müteveccih olduğundan, içtimâiyât-ı beşeriyenin sohbetleri, muhâvereleri, vukuâtları, ahvâlleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden, her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fitratı, şuursuz olarak her şeyden bir ders-i mârifet alır. O zamanda cereyan eden ahvâl ve vukuât ve muhâverâtta taallüm ediyordu. Güyâ her bir şey ona bir muallim hükmüne geçip, onun fitrat ve istidadına, içtihadına bir istidad ihzârını telkin ediyordu."12

Ancak Said Nursi, bu tür diyalogun, daha az önemli olmamasına rağmen, çağımızda daha fazla müşkül hale dönüşmesine üzülmemektedir. Çağımız insanları manevi hayattan çoğunlukla kopmuş ve dikkatleri bir çok yöne dağılmıştır. Dinler arası diyalog, ilgili herkesin Yaratıcı'nın istek ve emirlerini anlamak arzularında ciddi olduklarını varsayar, ancak yine de çağımız insanları çoğunlukla gerçek bilginin kaynağından yabancılaşmaktadır.

"Ammâ şu zamanda, medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyenin tasallutuyla, şerâit-i hayat-ı dünyeviye'nin ağırlaşmasıyla, efkâr ve kulûb dağılmış, himmet ve inâyet inkısam etmiştir; zihinler mânevîyâta karşı yabânîleşmiştir."13

İyi irtibat şeklindeki diyalog münasebetleri, Said Nursi'nin teolojik söyleme yaklaşımını belirler. Münazarada gayeleri sadece zekavetleri ve alimlikleriyle diğerlerini etkilemek ya da kendilerine üstünlük makamı iddia etmek olan kişilere karşı tahammülsüz ve eleştirel olmuştur.14 Samimi diyalog, dinleyenin bilgisini, temelini ve tahminlerini dikkate alan ilahi vahyin yolunu takip etmelidir. Allah "zemin ve göklerin haşmet-i hilkatinde kalbin dahi hâtırâtını bilir idare eder ... tarzında bir beyanat cihetiyle o sade ve ümmiyet mertebesini ve avâmın fehmini nazara alan o basit ve cüz'î muhavere, o tarz ile ulvî ve câzibedar ve umumî ve irşadkâr bir mükâlemeye döner."15 Bu nedenle, Risale-i Nur'un fikirlerini

ayrıntılı incelerken, Said Nursi, okuyucuyu etkilemeyi hedefleyen alimane bir tarzdan ziyade, “basit ve avam lisaniyla ve vazih bir tarz”¹⁶ benimsemiştir.

Diyalogda kişinin söylediğini muhatabının ihtiyacına göre uyarlaması meselesini, Said Nursi, Kur’an’ı Kerim’de de belirtildiği üzere, Hz. Muhammed’in hitabındaki model olarak görmektedir.

“Amma, Medeniye sûre ve âyetlerde, birinci safta muhatap ve muarızları ise, Allah’ı tasdik eden Yahudi ve Nasârâ gibi ehl-i kitap olduğundan, mukteza-yı belâğat ve irşad ve mutabık-ı makam ve halin lüzumundan sade ve vâzih ve tafsilî ve üslûpla ehl-i kitaba karşı dinin yüksek usulünü ve imanın rükünlerini değil, belki medar-ı ihtilaf olan şeriatla ve ahkâmda ve teferruatın ve küllî kanunların menşeleri ve sebepleri olan cüz’iyatın beyanı lâzım geldiğinden, o Medeniye sûre ve âyetlerde, ekseriyetle tafsil ve izah ve sade üslûpla beyanat içinde, Kur’ân’a mahsus emsalsiz bir tarz-ı beyanla, birden o cüz’î teferruat hâdisesi içinde yüksek, kuvvetli bir fezleke, bir hâtîme, bir hüccet ve o cüz’î hâdisi-i şer’iyeyi küllîleştiren ve imtisâlini iman-ı billâh ile temin eden bir cümle-i tevhidiyeyi ve imaniyeyi ve uhreviyeyi zikreder, o makamı nurlandırır, ulvîleştirir.”¹⁷

Said Nursi, diyalogun sınırlarına ait önemli bir şey söylemiştir. Diyalogda, kişi inanmayan birine karşı imani meseleleri ispat edemez. Kişi açıkça imanın öğrettiklerini açıklamaya ve bu imanın Allah’ın nasıl bir nimeti olduğunu göstermeye çalışır, ancak dini öğretilerin durumlarını hiç dini inancı olmayan birine göstermek mümkün değildir. Mirac-ı Nebeviye’ye (asm) dair meselede, Said Nursi şöyle demektedir:

“Mi’rac meselesi, erkân-ı imâniyenin usûlünden sonra terettüb eden bir neticedir ve erkân-ı imâniyenin nurlarından medet alan bir nurdur. Erkân-ı imâniyeyi kabul etmeyen dinsiz mülhidlere karşı elbette bizzat ispat edilmez. Çünkü, Allah’ı bilmeyen, peygamberi tanımayan ve melâikeyi kabul etmeyen veya semâvâtın vücudunu inkâr eden adamlara Mi’racdan bahsedilmez. Evvelâ o erkânı ispat etmek lâzım geliyor. Öyle ise biz, Mi’racda istibat ile vesveseye düşen bir mümini muhatap ittihaz ederek, ona karşı beyân edeceğiz. Ara sıra makam-ı istimâda olan mülhidi nazara alıp, serd-i kelâm edeceğiz.”¹⁸

Said Nursi diyalogda ikinci önemli bir sınırdan bahseder. Kişi imani meseleler hakkında münakaşa etmemelidir. Dini inanç Allah’tan geldiği için, her inanan tarafından sahip olunan iman esasları da mukaddestir. Bunlar, doğrudan inananın Allah’la olan ilişkisiyle alakadar meselelerdir ve bu nedenle, siyasi ve iktisadi ilişkilerde yaygın olan aynı çeşit tartışmalara maruz bırakılmamalıdır. İmani meseleleri münasip saygı ve hürmetle tartışmaya müsaade vardır, ancak insanlar, onlar hakkında dünyevi meseleler hakkında yaptıkları gibi bir tartışmaya girmemelidir.

Bir keresinde, bazı talebeler Said Nursi’ye münakaşa tarzında sorular sormuş ve onu münakaşaya çekmek istemiş. Said Nursi münakaşaya girmeyi reddetmiş, ama birkaç gün sonra, sinirler yatışınca, kendine sorulan suallere mukni bir cevap hazırlamış ve dinleyenlere görüşlerini bir gazete makalesi okur gibi değil, bir inananın diğeriyle paylaşımı olarak göz önüne almalarını tavsiye etmiştir.

“O gece benden sual ettiniz; ben cevabını vermedim. Çünkü, mesâil-i imaniyenin münakaşa suretinde bahsi caiz değildir. Siz münakaşa suretinde bahsetmişsiniz. Şimdilik, münakaşanızın esası olan üç sualinize gayet muhtasar bir cevap yazıyorum. Tafsilini, Eczacı Efendinin isimlerini yazmış olduğu Sözlerde bulursunuz. Yalnız, kader ve cüz-ü ihtiyarîye ait Yirmi Altıncı Söz hatırıma gelmemişti, size söylememiştim. Ona da bakınız; fakat gazete gibi okumayınız.”¹⁹

5. Müslümanlar ve Hıristiyanlar Arasında Diyalog

İstanbul’da 1988 Eylül’ünde, Dördüncü Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda, bu konuyla alakalı “Bediüzzaman Said Nursi’nin düşüncesinde Müslüman-Hıristiyan Diyalogu ve İşbirliği”²⁰ isimli bir metin sunmuştum. O sunumda söylediklerimi tekrarlamayacağım, ancak şu zamandaki dünya şartlarında dinler arası diyaloga olan ihtiyaçla ilgili olduğuna inandığım bir kaç noktayı belirtmek istiyorum.

Meslek hayatının başında Said Nursi, bir yandan samimi inanan Hıristiyanlar ile, diğer taraftan, ismen “Hıristiyan” olup gerçekte ladini ve materyalist olarak gördüğü Batı medeniyetinin ayırt edilmesi gereğini vurgulamıştır. Risale-i Nur’da defalarca, Said Nursi Müslümanların düşmanının tüm Hıristiyanlar olmadığını, aksine hakiki Müslüman ve hakiki

Hıristiyanların, Allah'a inanmayı ve Allah'a imanla mukabele etmeyi reddetmek olan, insan toplumuna karşı gerçek tehlikenin karşısında durmak için birbirlerini müttefik olarak görmeleri gerektiğini tasdik etmiştir. Eğer Müslümanlar ve Hıristiyanlar modern dünyada iman esaslarını savunmak için çalışmak amacıyla bir araya gelirlerse, birbirlerine karşı eskiden kalma münakaşa sebebi tartışmaları ve zarar verici tavırları aşarak, bu iki dinin mensuplarını bölen meselelerin tartışmasını, en azından şimdilik, bir kenara bırakmalılardır. Said Nursi, bunun sadece onun kendi görüşü olmayıp, Hz. Peygamber'den rivayet edilen sahih hadislere dayanan İslami mirasın bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Said Nursi şöyle der:

"Hattâ, hadis-i sahihle, âhırzamanda İsevîlerin hakikî dindarları ehl-i Kur'ân ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıkaya karşı dayanacakları gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslektaş, kardeşi olanlarla samimî ittifak etmek, belki Hıristiyanların hakikî dindar ruhanîleriyle dahi, medar-ı ihtilâf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve nizâ etmeyerek, müşterek düşmanları olan müteceviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar."21

Bu bölümün Said Nursi tarafından ihlas ile harekete dair Dokuz Emir'e haşiye olarak eklenmesi ilginçtir. Said Nursi'nin diyalog görüşünü anlamak için bu emirler alakadar olduğundan, onları buraya ekliyorum:

"1. Müsbet hareket etmektir ki, yani, kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adâveti ve başkalarının tenkîsi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin, onlarla meşgul olmasın.

"2. Belki, daire-i İslâmiyet içinde, hangi meşrepte olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabita-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek,

"3. Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise, 'Mesleğim haklı,' yahut 'daha güzeldir' diyebilir. Yoksa, başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden 'Hak yalnız benim mesleğimdir' veyahut 'Güzel benim meşrebimdir' diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek,

"4. Ve ehl-i hakla ittifak, tevfik-i İlâhînin bir sebebi ve diyanetteki izzetin bir medarı olduğunu düşünmekle, [yani; Allah ittifak için çalışanlara mağfiret edecektir]

"5. Hem ehl-i dalâlet ve haksızlık, tesanüd sebebiyle, cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı mânevînin dehâsıyla hücumu zamanında, o şahs-ı mânevîye karşı, en kuvvetli ferdî olan mukavemetin mağlûp düştüğünü anlayıp, ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı mânevî çıkarıp, o müthiş şahs-ı mânevî-i dalâlete karşı hakkaniyeti muhafaza ettirmek, [yani; hak sonunda galip gelecektir]

"6. Ve hakkı, bâtılın savletinden kurtarmak için, [yani; ilimle ya da kalemle cihad]

"7. Nefsini ve enâniyetini,

"8. Ve yanlış düşündüğü izzetini,

"9. Ve ehemmiyetsiz, rekabetkârâne hissiyatını terk etmekle ihlâsı kazanır, vazifesini hakkıyla ifa eder."22

Bu Dokuz Emir'de Said Nursi, öncelikle ihlası elde ederek nasıl Ümmet-i İslamiye'nin birliğinin kurulup korunabileceğini göstermeye çalışmıştır. Değişik görüş açılarının toplumda bölünmeye, ihtilafa ve düşmanlığa sebep olmasına gerek yoktur. Eğer her bir Müslüman, kişisel görüşlerine ters düşse bile, diğerlerinin hakikatten bir parçaya sahip olduğunu kabul etmek için istekli olursa, düşünce ayrılıklarına rağmen birlik sağlanabilir. Said Nursi'nin diğerlerine ve farklı görüşlere karşı olumlu hoşgörü anlayışının bu ihlasa dair Dokuz Emir'de özetlendiği söylenebilir.

Yukarıda bahsi geçen Dokuz Emir'in sonundaki hadise ilaveten, Said Nursi bu prensiplerin sadece Müslümanların birbirlerine karşı davranış şekillerini ifade etmekte değil, aynı zamanda Müslümanların samimi ve dindar Hıristiyanlara karşı -şunu da eklemeliyim ki; Hıristiyanların da samimi ve dindar Müslümanlara karşı- nasıl davranmaları gerektiğini de ifade etmektedir.

İzah edilmesi gereken bir nokta ise Said Nursi'nin "mütecaviz dinsizlik"i çağımız insanının en tehlikeli düşmanı olarak görmesidir. Said Nursi zamanı geriye çevirmeye, geçmişin nostaljisi üzerine kurulu geleneksel bir yaşam tarzına geri dönmeye çalışmamaktadır. Said Nursi, kaynaklarını toplumun gelişimini etkileyen nübüvvet geleneğine dayandırdığı modern medeniyetin bir çok iyi yönünü kabul etmiştir.

Ancak, modern hayatta ayrıca eğer peşinden gidilirse çağımız insanlarını peygamberlerin öğretilerindeki köklerinden yabancılaştırarak, aslında onları kendi hakiki tabiatlarından yabancılaştıracak olumsuz bir akım da vardır. Bu olumsuz eğilim, Allah'ı ya doğrudan inkâr eden, ya da daha çoğunlukla Allah'ın peygamberleri ile bildirdiği mesajları basitçe görmezden gelen ve dini sosyal hayatın sınırlarının dışına iten radikal bir dünyevileşme olarak adlandırılabilir.²³ Çağımız insanını zevk düşkünü tüketiciler seviyesine indiren bu yıkıcı ideolojiye karşı, dindar inançlı Müslümanlar ve Hıristiyanlar birlikte mücadele etmelidirler.

Son olarak, Said Nursi'nin modern çoğulcu toplumlardaki Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler hakkındaki görüşüne dikkat çekmek istiyorum. Diyalog her yerde -kimin yönetip kimin yönetildiği fark etmez- dini grupların beraber yaşama şekillerini tanımlamalıdır. Said Nursi dinen tecrit edilmiş toplumlardan yana değildir, her bireyin ve dini topluluğun kendilerine uygun özgürlükleri için geri verilemez haklarının olduğu toplumları savunmuştur. Bu hak yöneticiler tarafından saygı gösterilmesi gereken ve yalnızca insanların sosyal düzene uymak ve katkıda bulunmak için istekliliği ile sınırlanan bir haktır. Risale-i Nur'a çalışanların bu nedenle toplumda sorun ve ihtilaf çıkarmaktan beri olduğunu eklemiştir.

"Ve Mecusi hâkimiyeti altında Müslümanlar ve hükûmet-i İslâmiye-i Ömeriyede Yahudiler ve Hıristiyanlar bulunması ve âsâyîşe ve idareye ilişmeyenin hürriyet-i şahsiyesi her hükûmette vardır ve ilişmez. Ve hükûmet ele bakar, kalbe bakmaz ... Elbette ve elbette, hikmet-i hükûmet ve kanun-u siyaset ve düstur-u adâlet bana ve benim gibi kardeşlerime ilişmez. Ve ilişen, herhalde ya evhamından, ya garazından veya inadından ilişir."²⁴

6. Sonuç: Hoşgörünün Gerçek Anlamı

Yukarıda ifade edilenlerden de açıkça anlaşılacağı gibi, Said Nursi'nin savunduğu şey, sadece Risale-i Nur talebelerine ve diğer Müslümanlara karşı değil, Hıristiyanlara ve görünüşü farklı olan diğer inanlara karşı insani münasebetlerde hoşgörüdür. Hoşgörü iki anlama gelebilen bir terimdir ve bu nedenle bazıları bu terimi kullanmamayı tercih eder. Hoşgörü, birisinden kurtulmak istemesine rağmen ona tahammül etmek anlamına da gelebilir. Kişinin dışlarını gıcırdatıp öfkesini bastırdığı bu tür bir hoşgörü erdemli değildir.

Bu, Said Nursi'nin hoşgörü ile kastettiği şey değildir. O, hoşgörüğü diğerinin hataları ve farklılıklarına rağmen onu kabul etmek olarak görmektedir. Bu bağlamda, hoşgörü diğerinin olduğu gibi olmasına müsaade etmek ve onu kendisi gibi yapmaya çalışmamak anlamına gelmektedir. Bu, yanılma ve hata yapmanın insanın doğasında olduğunu ve diğerlerinin hatalarını rahmet ve merhamet sahibi olan Allah'ın yapacağından daha sert bir şekilde yargılamamız gerektiğini fark etmek anlamına gelmektedir. Risale-i Nur'da, Said Nursi sık sık ihvanlarından onun hatalarına, yanlışlarına veya kusurlarına "nazar-ı insaf ve müsâmahe ile bakmalarını" istemiştir.²⁵ Said Nursi, "ellerinden gelirse, ıslâhlarını ve mâğfîret ile [ona] duâ eylemelerini" istemiştir.²⁶ Ona sadece tahammül etmelerini değil, onu kendileri gibi mükemmel olmayan bir kardeş olarak kabul etmelerini istemiştir. Said Nursi'nin öğrettiği bu çeşit bir hoşgörü bugün dünyamızda çok fazla ihtiyaç duyulan bir şeydir.

Dipnotlar:

1. Sözler, Yirmi Beşinci Söz, s. 413.
2. Sözler, Yirmi Beşinci Söz, s. 413.
3. Şualar, Dördüncü Şua, Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye, s. 63.
4. Şualar, Dördüncü Şua, s. 73.
5. Şualar, Dördüncü Şua, s. 74.
6. Papa VI. Paul, Ecclesiam Suam, Vatican City, 1964, par. 70.
7. A.g.e., par. 72.
8. A.g.e., par. 76.

9. A.g.e., par. 77.

10. Said Nursi, Bediüzzaman Said Nursi: the Author of the Risale-i Nur, Türkçe'den çeviren Şükran Vahide, s. 4.

11. Şerif Mardin, Religion and Social Change in Modern Turkey: the Case of Bediüzzaman Said Nursi, SUNY, 989, s. 68-69.

12. Sözler, Yirmi Yedinci Söz, s. 443.

13. Sözler, Yirmi Yedinci Söz, s. 443.

14. Sözler, Yirmi Yedinci Söz, Hatime, s. 447.

15. Şualar, On Birinci Şua, Emirdağ Çiçeği, s. 223.

16. Sözler, Onuncu Söz, s. 52.

17. Şualar, On Birinci Şua, Emirdağ Çiçeği, s. 222.

18. Sözler, Otuz Birinci Söz, İhtar, s. 514.

19. Mektubat, On İkinci Mektup, s. 46.

20. Thomas Michel, S.J., "Muslim-Christian Dialogue and Cooperation in the Thought of Bediüzzaman Said Nursi", Three Papers from the Fourth International Symposium on Bediüzzaman Said Nursi, İstanbul, 1998.

21. Yirminci Lem'a, İkinci Sebep, Dokuz Emir'in Haşiye'si, s. 155.

22. Yirminci Lem'a, İkinci Sebep, Dokuz Emir, s. 155.

23. On Yedinci Lem'a, Beşinci Nota, s. 119.

24. Şualar, On Dördüncü Şua, s. 312-313

25. Sözler, Yirmi Beşinci Söz, s. 328.

26. Sözler, Otuz Üçüncü Söz, İhtar, s.

631.Yazar: Thomas Michel, S.J.

Kaynak: Köprü Dergisi